

ЦЫТАТА – ТЭКСТАЎТВАРАЛЬНЫ ЭЛЕМЕНТ У ПУБЛІЦЫСТЫЦЫ

Цытатай называецца наўмыснае ўвядзенне ў аўтарскі твор чужых слоў або фрагментаў чужых выказванняў, якія з’яўляюцца прадстаўнікамі прэцэдэнтных тэкстаў у журналісцкім артыкуле. Крыніцамі цытат у беларускіх сродках масавай інфармацыі становяцца творы сусветна вядомых пісьменнікаў, асабліва класікаў рускай літаратуры, у меншай ступені – айчынных руска- і беларускамоўных аўтараў, тэксты песень, анекдотаў, рэкламных слоганаў, выказванні літаратурных і кінагерояў, прамовы палітыкаў і грамадскіх дзеячаў, вучоных і военачальнікаў, іншых гістарычных асоб.

Чужы тэкст пры цытаванні можа захоўваць сваё першапачатковае значэнне ці некалькі відазмяняцца, напрыклад мадыфікавацца станоўча-іранічна ці з негатыўна-ёрніцкім адценнем.

Значнай трансфармацыі і актывізацыі варыяцый у медыя-тэкстах падлягаюць найбольш вядомыя афарызмы. Так, цытата з тэксту сацыяльнай рэкламы *«Время платит налоги»*,

якую ў сваю чаргу таксама можна разглядаць як мадыфікацыю біблейскага прэцэдэнтнага выказвання *«Всему свое время, и время всякой вещи под небом: время рождаться и время умирать; ... время разбрасывать камни, и время собирать камни; ... время войне, и время миру»* (Екклесиаст 3, 1–8), трансфармуецца ў *«Время платить налоги»* (Обозреватель, 06.05.2005); *«Время чистить перышки»* (7 дней, 03.04.2008); *«Время сокращать налоги»* (СБ. Беларусь сегодня, 19.07.2002) і *«Время собирать ядра»* (СБ. Беларусь сегодня, 08.08.2006). Прэцэдэнтнае выказванне *«Автомобиль не роскошь, а средство передвижения»* галоўнага героя рамана І. Ільфа і Я. Пятрова *«Золотой теленок»* Астапа Бэндэра ў дыскурсе беларускіх СМІ мадыфікуецца ў *«Мабільнік не раскоша»* (Звязда, 08.07.2008); *«Аўтамабіль не раскоша. Раскоша – бензін для яго»* (Чырвоная змена, 15.06.2002); *«Раскошь не автомобиль, а его парковка»* (СБ. Беларусь сегодня, 06.05.2004); *«Средства и передвижение»* (СБ. Беларусь сегодня, 31.10.2008); *«Машина не роскошь, а средство передвижения»* (СБ. Беларусь сегодня, 01.06.2004); *«Раскошь, а не средство передвижения»* (СБ. Беларусь сегодня, 11.10.2006); *«Раскошь как средство передвижения»* (СБ. Беларусь сегодня, 16.08.2005); *«Избирательная роскошь передвижения»* (СБ. Беларусь сегодня, 16.12.2008); *«Велосипед средство передвижения к удаче»* (СБ. Беларусь сегодня, 29.01.2003); *«Ремонт не роскошь»* (СБ. Беларусь сегодня, 15.03.2003); *«Томография не роскошь, а метод диагностики»* (СБ. Беларусь сегодня, 20.11.2004); *«Раскошь передвижения»* (СБ. Беларусь сегодня, 19.03.2005); *«Диабет не болезнь, а образ жизни»* (СБ. Беларусь сегодня, 13.11.2003); *«Сайт не роскошь»* (СБ. Беларусь сегодня, 09.01.2002). А высокапатэтычную цытату аднаго з герояў п'ёсы М. Горкага *«На дне»* акцёра Саціна *«Чело-век! Это – великоленно! Это звучит... гордо! Че-ло-век!»* перайначваюць у *«Кабылаўка – гучыць горда»* (Звязда, 19.07.2008); *«Лох – это звучит гордо!»* (Обозреватель, 15.10.2004); *«ГАИ – это звучит!»* (СБ. Беларусь сегодня, 08.07.2003); *«Гражданин – это звучит гордо!»* (СБ. Беларусь сегодня, 15.12.2005); *«Дворник – должно звучать гордо!»* (СБ. Беларусь сегодня, 29.01.2003); *«Красота – это звучит больно»* (СБ. Беларусь се-

годня, 05.01.2008); «*Лучший предприниматель – это звучит гордо!*» (СБ. Беларусь сегодня, 19.12.2000); «*МАЗ – это звучит гордо!*» (СБ. Беларусь сегодня, 10.05.2005); «*Минск – это звучит...*» (СБ. Беларусь сегодня, 23.01.2008); «*Сделано в Беларуси. Это звучит гордо!*» (СБ. Беларусь сегодня, 15.03.2006); «*Союз спортсменов – это звучит гордо!*» (СБ. Беларусь сегодня, 20.05.2003); «*Суворовец – это звучит гордо!*» (СБ. Беларусь сегодня, 06.09.2001); «*Энциклопедия – это звучит гордо*» (СБ. Беларусь сегодня, 17.08.2004). Мадыфікацыя цытаты, як бачна з прыведзеных прыкладаў, можа адбывацца пры граматычных пераўтварэннях, фармальных, функцыянальных і семантычных трансфармацыях, сінтаксічных усячэннях, лексічных заменах і зменах. Даследчыкі падкрэсліваюць, што «трансфармацыі цытаты закранаюць не толькі яе форму, але і змест і, як вынік, уплываюць на яе функцыянальную нагрузку» [1, с. 10]. Зыходзячы з гэтага **трансфармаванай цытатай** (мутапраэцэдэнтным выказваннем) будзем называць – выкарыстаныя аўтарам ва ўласным тэксе мадыфікацыі праэцэдэнтнага тэксту, перапрацаваныя элементы чужога твора.

Пад **уласна цытатай** разумеем уключэнне ў журналісцкі матэрыял яўных, не змененых элементаў праэцэдэнтнага тэксту, выказванняў рэальных ці выдуманых асоб (персанажаў твораў мастацкай літаратуры, кіно): «*Житие мое*» (Рэспубліка, 14.07.2008); «*Зри в корень*» (СБ. Беларусь сегодня, 04.09.2007); «*Дай, Джим, на счастье лапу мне*» (СБ. Беларусь сегодня, 03.10.2008); «*Мой родны кут*» (Звязда, 19.07.2008); «*Земля в иллюминаторе*» (СБ. Беларусь сегодня, 12.04.2005); «*Девушки из высшего общества*» (СБ. Беларусь сегодня, 09.10.2007); «*Эх, прокачу!*» (Рэспубліка, 14.07.2008); «*Главное, ребята, сердцем не стареть*» (СБ. Беларусь сегодня, 19.07.2005); «*Казнить, нельзя помиловать*» (Гомельская праўда, 16.09.2006); «*Дело мастера боится*» (СБ. Беларусь сегодня, 14.04.2006); «*Лёд крануўся*» (Звязда, 17.07.2008); «*Губит людей не пиво*» (СБ. Беларусь сегодня, 31.01.2004); «*Закон есть закон*» (7 дней, 29.05.2008); «*Быть или не быть*» (СБ. Беларусь сегодня, 19.07.2006). Такія цытаты пры прафесійным іх уключэнні ў медыятэкст могуць ужывацца аўтарамі для падтрымання ўласнай думкі і ўзбагачэння зместу

артыкула, творчага пераасэнсавання пазычанага матэрыялу, палемікі з прэцэдэнтным аўтарам, парадзіравання ці імітацыі, абвяржэння або высмейвання пададзенага ў публіцыстычным матэрыяле факта. Аднак ў дыскурсе беларускіх СМІ су-стракаецца і неабгрунтаванае апеляванне да цытат як да тэкстаўтваральнага элемента.

Напрыклад, у інтэрв'ю, якое было змешчана ў газеце «СБ. Беларусь сегодня», адно з пытанняў журналіста ўтрымлівала спасылку на прэцэдэнтны антрапонім – А.П. Чэхаў і трансфармаваную цытату з яго дзённікавых запісаў «Самые не-сносные люди – это провинциальные знаменитости»: «Как вы относитесь к наблюдению А.П. Чехова, что на свете нет ничего страшнее, чем провинциальная знаменитость?» (СБ. Беларусь сегодня, 26.06.2007). Такі прыём у рыторыцы называецца «апеляцый да аўтарытэта». Асабе, якой адрасавана пытанне, пры адказе на яго прыйдзеца ўступаць у дыялог не з журналістам, а з вядомым пісьменнікам, на «аўтарытэтныя» словы якога абавязана карэспандэнт; гэта можа негатыўна адбіцца на шчырасці адказу, што ў выніку прывядзе да разбурэння камунікатыўных сувязяў паміж журналістам і яго суразмоўцам.

Даволі пашыраным сёння з'яўляецца неправамернае ўключэнне ўласна цытат, асабліва ў загаловачныя комплексы друкаваных СМІ, калі «чужы» тэкст выкарыстоўваецца для простаі канстатацыі відавочных фактаў. Так, у матэрыяле пра працаўладкаванне моладзі «Молодым везде дорога» (Знамя юности, 08.10.2004) у якасці загаловка выкарыстоўваецца усечаная цытата з «Песни о Родине» (сл. В. Лебедзева-Кумача, муз. І. Дунаеўскага) да кінафільма «Цирк» (рэж. Р. Аляксандраў). Паважаная даследчыца М. Накаракава пра падобныя прыклады ўжывання цытат адзначае наступнае: «Калі тэкст губляе сувязі са сваёй крыніцай, ён губляе якасці цытаты, становіцца проста словамі ў двукосі, ды і само двукоссе становіцца непатрэбным, а ў тэксце можа ўзнікнуць двухсэнсоўнасць» [2, с. 169]. Ужыванне інтэртэкстуальных адзінак, якія страцілі з прэтэкстам дыялагічную сувязь з-за непрафесійнага іх уключэння ў структуру артыкула, назіраем і ў наступных прыкладах: «Идет охо-

та на волков» (СБ. Беларусь сегодня, 15.02.2003) – назва песні У. Высоцкага выносіцца ў заглавак артыкула пра адкрыццё палявання на ваўкоў; *«Кадры решают все»* (СБ. Беларусь сегодня, 13.05.2006) – у якасці заглаўка артыкула пра дзяржаўных дзеячаў Рэспублікі Беларусь выкарыстана прэцэдэнтнае выказванне з прамовы І. Сталіна на выпуску слухачоў Акадэміі Чырвонай Арміі 4 мая 1935 года, якое па сэнсе не суадносіцца з кантэкстам журналісцкага матэрыялу.

Літаратура

1. Варченко, В.В. Цитатная речь в медиа-тексте / В.В. Варченко. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 240 с.
2. Накорякова, К.М. Литературное редактирование материалов массовой информации / К.М. Накорякова. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 190 с.